

INKLYUZIV TA'LIM: TUSHUNCHA, TAMOYILLAR VA RIVOJLANISH TENDENTSIYALARI

Hosilbekova Latofat Shamiddin qizi

Guliston Pedagogika instituti Pedagogika tarixi. Pedagogika nazaryasi yo'nalishi I bosqich doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta'limning ilmiy-nazariy asoslari, asosiy tamoyillari va zamonaviy rivojlanish tendentsiyalari tahlil qilinadi. Inklyuziv ta'limning segregatsiyadan haqiqiy inklyuziyagacha bo'lgan evolyutsiyasi ko'rib chiqiladi. Jahon va O'zbekiston tajribasiga asoslanib, ushbu sohadagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maxsus ta'lim ehtiyojlari, universal dizayn, integrasiya, tamoyillar, nogironlik ijtimoiy modeli.

Аннотация: В данной статье анализируются научно-теоретические основы инклюзивного образования, его ключевые принципы и современные тенденции развития. Рассматривается эволюция от сегрегации к подлинной инклюзии. На основе мирового и узбекистанского опыта выявляются проблемы и предлагаются пути их решения.

Ключевые слова: инклюзивное образование, особые образовательные потребности, универсальный дизайн, интеграция, принципы, социальная модель инвалидности.

Abstract: This article analyses the scientific and theoretical foundations of inclusive education, its core principles, and contemporary development trends. The evolution from segregation to genuine inclusion is examined. Based on international and Uzbekistan experience, existing challenges are identified and practical recommendations are proposed.

Keywords: inclusive education, special educational needs, universal design for learning, integration, principles, social model of disability.

Kirish

Zamonaviy ta'lim siyosatida inklyuziv yondashuv global ustuvorlikka aylanib bormoqda. Barqaror Rivojlanish Maqsadlarining to'rtinchi yo'nalishi — "sifatli, adolatli va inklyuziv ta'lim" — 193 davlat tomonidan qabul qilingan bo'lib, ta'lim tizimlarini qurishda hech kimni chetda qoldirmaslik tamoyilini markaziy o'ringa qo'yadi. Shu bilan birga, inklyuziv ta'limni amalga oshirish jarayoni ko'plab mamlakatlarda — jumladan, O'zbekistonda — hali hal etilmagan muammolarga duch kelmoqda.

Ushbu maqolaning maqsadi inklyuziv ta'limning ilmiy-nazariy asoslarini, asosiy tamoyillarini va zamonaviy rivojlanish tendentsiyalarini tizimli tahlil qilish, shuningdek O'zbekiston kontekstida amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda tahliliy, qiyosiy va tizimli yondashuvlardan foydalanildi.

1. Inklyuziv ta'lim tushunchasining mohiyati

Inklyuziv ta'lim tushunchasi o'zining ilmiy shakllanishida ikki asosiy paradigma — tibbiy model va ijtimoiy model o'rtasidagi ziddiyatni aks ettiradi. Tibbiy model nuqtayi nazaridan nogironlik — shaxsning o'zidagi nuqson bo'lib, uni "tuzatish" yoki maxsus muassasalarda izolyatsiya qilish tavsiya etiladi.

Ijtimoiy model esa (Oliver, 1990) muammoning manbai sifatida jamiyat yaratgan arxitektura, kommunikatsiya va metodologik to‘siqlarni ko‘rsatadi. Inklyuziv ta‘lim ijtimoiy modelga asoslanadi.

Ainscow (2005) inklyuziv ta‘limni "barcha o‘quvchilarning, ularning qanday farqlaridan qat‘i nazar, ta‘lim jarayonida to‘liq ishtirok etishini ta‘minlovchi tizimli o‘zgarishlar jarayoni" sifatida ta‘riflaydi. Bu ta‘rif muhim: u inklyuziyani shunchaki jismoniy joylashuvdan (sinfda hozir bo‘lish) ajratib, uni sifatli ishtirok etish va o‘quv natijalariga erishish bilan bog‘laydi.

1994-yilgi Salamanka Deklaratsiyasi (UNESCO) inklyuziv ta‘limning xalqaro normativ asosini mustahkamladi. 2006-yilgi BMT Nogironlar huquqlari to‘g‘risidagi Konventsiyaning 24-moddasi esa barcha davlatlardan inklyuziv ta‘lim tizimini kafolatlashni talab etadi. O‘zbekiston ushbu Konventsiyani 2021-yilda ratifikatsiya qilib, xalqaro majburiyatlarni qabul qildi.

Integratsiya va inklyuziya tushunchalarini farqlash zarur. Integratsiya bolani mavjud tizimga moslashtirsa, inklyuziya tizimning o‘zini har bir bolaga moslashtiradi. Bu konseptual farq inklyuziv ta‘lim islohotlarida qanday o‘zgarishlarning amalga oshirilishi kerakligini belgilab beradi: nafaqat bolalarni maktablarga qabul qilish, balki o‘quv dasturlari, pedagogik metodlar, bino va ijtimoiy muhitni tubdan qayta qurishni talab etadi.

2. Inklyuziv ta‘limning asosiy tamoyillari

Inklyuziv ta‘lim nazariyasi qator fundamental tamoyillarga tayanadi. Ularning har biri mustaqil ahamiyatga ega bo‘lsa-da, bir butun tizim sifatida ishlaydi.

Tenglik va adolat tamoyili inklyuziv ta‘limning bosh g‘oyaviy asosi hisoblanadi. Bunda tenglik formal emas, balki adolatli (equity) tarzda tushuniladi: har bir o‘quvchi o‘zining individual ehtiyojlariga mos ravishda zaruriy resurslar bilan ta‘minlanadi. Rawls (1971) adolat nazariyasida asoslagan ushbu yondashuv, kuchliroq qo‘llab-quvvatlashga muhtoj o‘quvchiga ko‘proq resurs ajratishni "tenglikni buzish" deb emas, aksincha, real tenglikni ta‘minlash deb baholaydi.

Universal dizayn tamoyili (UDL — Universal Design for Learning) o‘quv materiallarini, metodlarni va baholash usullarini dastidan barcha o‘quvchilar uchun moslashuvchan holda loyihalashni talab etadi. CAST (2018) tomonidan ishlab chiqilgan UDL modeli uch yo‘nalishdan iborat: ko‘priklar (representation), ifoda etish (action & expression) va ishtirok etish (engagement) usullarining xilma-xilligi. Bu tamoyil alohida "moslashtirishlar" yaratishdan ko‘ra samaraliroq, chunki uni dastlab flexibel loyihalangan tizimda hech kim marginallashtirilmaydi.

Individual yondashuv tamoyili har bir o‘quvchining o‘ziga xos o‘rganish uslubi, sur‘ati va motivatsiyasini tan olishni ko‘zda tutadi. Amaliyotda bu individuallashtirilgan o‘quv rejalar (IOR) orqali amalga oshiriladi. O‘quvchining kuchli tomonlaridan kelib chiqib belgilangan maqsadlar va egiluvchan baholash tizimi ushbu tamoyilning asosiy tarkibiy qismlarini tashkil etadi.

Ishtirokchilik tamoyiliga ko‘ra, Booth va Ainscow (2002) "Inklyuziya indeksi" modelida ishtirokchilikning uch o‘lchovi ajratib ko‘rsatilgan: mavjudlik (presence), faol ishtirok (participation) va o‘quv natijalariga erishish

(achievement). Uchalasi birgalikda ta'minlanganidagina chinakam inklyuziya deb hisoblanadi.

Hamkorlik tamoyili — o'qituvchi, mutaxassis, ota-ona va jamiyat o'rtasidagi ko'p tomonlama aloqaning zarurligini belgilaydi. Multidistsiplinar jamoalar (psixolog, logoped, defektolog, ijtimoiy pedagog) koordinatsiyalashgan holda ishlashi inklyuziv ta'limning institutsional modelini shakllantiradi.

3. Jahon tajribasi va O'zbekiston konteksti

Finlyandiya inklyuziv ta'lim sohasida samarali model yaratgan mamlakat sifatida alohida o'rin tutadi. 2010-yil islohoti bilan joriy etilga uch bosqichli qo'llab-quvvatlash tizimi — umumiy, kuchaytirish va maxsus yordam — barcha o'quvchilarga ehtiyojiga qarab yordam ko'rsatishni kafolatlaydi. Natijada hozirda 98 foizdan ortiq o'quvchi umumta'lim maktablarida tahsil olmoqda (Sahlberg, 2021).

Kanada (Ontario provinsiyasi) tajribasida UDL tamoyilini rasmiy o'quv dasturiga kiritish va "Hamma uchun ta'lim" (Education for All) siyosatining amalga oshirilishi inklyuziv ta'limning tizimli ko'rinishini namoyish etadi. Buyuk Britaniyada 2014-yilgi Bolalar va Oilalar to'g'risidagi Qonun bilan joriy etilgan EHC-plan (Education, Health and Care) tizimi ta'lim, sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoyani yagona hujjat doirasida birlashtirib, xizmatlar muvofiqlashuvini ta'minlaydi.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limning qonunchilik asoslari 2020-yilgi yangi tahrir "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va 2021-yilgi Konventsiya ratifikatsiyasi bilan mustahkamlandi. 2022–2026 yillarga mo'ljallangan Davlat dasturi doirasida inklyuziv sinflar tarmog'i kengaymoqda, resurs markazlar tashkil etilmoqda. Biroq tadqiqotlar (Yo'ldosheva, 2022; Hamidov, 2023) ko'rsatdiki, o'qituvchilar kompetentligi, binolarning accessibility talablariga muvofiqligi va ko'rgazmali-didaktik materiallar yetishmasligi hali hal etilmagan muammolar qatorida turibdi.

4. Zamonaviy tendentsiyalar

Raqamli inklyuziya bugungi kunda eng jadal rivojlanayotgan tendentsiyalardan biri hisoblanadi. Sun'iy intellekt asosidagi moslashuvchan platformalar, nutqni matnga aylantiruvchi texnologiyalar, augmentativ va alternativ kommunikatsiya (AAC) qurilmalari maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega o'quvchilar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. COVID-19 pandemiyasi bu sohadagi raqamli tengsizlik muammosini ham, yangi echimlarni (gibrid va onlayn formatlar) ham bir vaqtda yuzaga chiqardi.

Keng inklyuziya (broad inclusion) tendentsiyasi an'anaviy yondashuvni kengaytiradi: faqat nogironligi bo'lgan bolalar emas, balki migrant va qochqin bolalar, til ozchiliklari vakillari, iqtisodiy jihatdan zaif oilalar farzandlari ham inklyuziv ta'limning ob'ekti sifatida ko'rib chiqilmoqda. Ainscow (2020) bu yondashuvni "tizimli inklyuziya" deb ataydi.

Evidence-based (isbotlangan amaliyotlar) tendentsiyasi inklyuziv ta'limda ilmiy asoslangan metodlarni qo'llashni ustuvorlikka qo'ymoqda. Hattie (2009) 800 dan ortiq meta-tahlilni sintez qilib, qaysi pedagogik aralashuvlar eng katta ta'sir kuchiga ega ekanligini ko'rsatgan. Mitchell (2014) esa maxsus va inklyuziv

ta'limda eng samarali 27 ta strategiyani aniqlagan. O'zbekiston maktablariga ushbu metodologiyani tatbiq etish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Xulosa va tavsiyalar

Inklyuziv ta'lim — qonuniy hujjat yoki rasmiy dastur doirasidan ancha keng ma'noga ega pedagogik-ijtimoiy paradigma. Uning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun bir-birini to'ldiruvchi uch sharoit talab etiladi: qo'llab-quvvatlovchi huquqiy muhit, malakali o'qituvchilar va moslashuvchan ta'lim muhiti.

O'zbekiston uchun quyidagi yo'nalishlar dolzarb deb hisoblanadi: (1) pedagogik oliy ta'lim dasturlariga inklyuziv kompetentlik modullarini majburiy kiritish; (2) resurs markazlari tarmog'ini barcha tumanlargacha kengaytirish; (3) UDL tamoyillariga asoslangan o'quv materiallarini ishlab chiqish va tarqatish; (4) ota-onalarni jarayonning faol ishtirokchilariga aylantiruvchi mexanizmlarni joriy etish; (5) inklyuziv ta'lim samaradorligini o'lchashning milliy tizimini yaratish.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, inklyuziya — bu bir martalik islohotni amalga oshirish emas, balki doimiy, davomli jarayondir. O'zbekiston bu yo'lda muhim qadamlarni tashlagan — endi ularni tizimli va izchil davom ettirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ainscow, M. (2005). Developing inclusive education systems: What are the levers for change? *Journal of Educational Change*, 6(2), 109–124.

2. Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: Lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6(1), 7–16.

3. Booth, T., & Ainscow, M. (2002). *Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools*. CSIE.

4. CAST (2018). *Universal Design for Learning Guidelines version 2.2*. <http://udlguidelines.cast.org>

5. Hamidov, B. (2023). O'zbekistonda inklyuziv ta'limni rivojlantirish muammolari. *Pedagogy va Psixologiya*, 4(1), 45–57.

6. Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Routledge.

7. Mitchell, D. (2014). *What really works in special and inclusive education* (2nd ed.). Routledge.

8. Oliver, M. (1990). *The politics of disablement*. Macmillan.

9. Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.

10. Sahlberg, P. (2021). *Finnish lessons 3.0: What can the world learn from educational change in Finland?* Teachers College Press.

11. UNESCO (1994). *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*. UNESCO.

12. Yo'ldosheva, M. (2022). *Inklyuziv ta'lim: nazariya va amaliyot muammolari*. Toshkent: Fan nashriyoti.

13. O'zbekiston Respublikasi. (2020). *Ta'lim to'g'risidagi Qonun* (yangi tahrir). O'zbekiston Respublikasi Qonunlar to'plami.

14. O'zbekiston Respublikasi. (2021). *BMT Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasini ratifikatsiya qilish haqida qaror*.

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA INKLYUZIV TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA XALQARO STANDARTLAR VA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TAJRIBALAR

Jabbarova Munira Saparboy qizi

Samarqand viloyati pedagogik mahorat markazi "Maktabgacha ta'limni muvofiqlashtirish" bo'limi Yetakchi mutaxassisi

Annotatsiya. Tezis maktabgacha ta'limda inklyuziv ta'limni joriy etishning xalqaro me'yoriy asoslari va ilg'or pedagogik amaliyotlarini O'zbekiston sharoitiga moslashtirish muammosini tahlil qiladi. Shuningdek qonun va hujjatlar tahlil qilinadi, tajribalar solishtiriladi va amaliyotga mos xulosalar chiqariladi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, inklyuziv ta'lim, xalqaro me'yorlar, teng imkoniyat, universal dizayn, individual ta'lim reja, pedagogik amaliyot

Аннотация. В тезисе рассматривается проблема адаптации международных нормативно-правовых основ и передового педагогического опыта внедрения инклюзивного образования в системе дошкольного образования к условиям Узбекистана. Кроме того, анализируются нормативно-правовые документы, проводится сравнительный анализ отечественного и зарубежного опыта, а также формулируются практико-ориентированные выводы.

Ключевые слова: дошкольное образование, инклюзивное образование, международные стандарты, равные возможности, универсальный дизайн, индивидуальный образовательный план, педагогическая практика.

Abstract. The thesis examines the problem of adapting international regulatory frameworks and advanced pedagogical practices for the implementation of inclusive education in preschool education to the conditions of Uzbekistan. In addition, legal and regulatory documents are analyzed, comparative analysis of international and national experiences is conducted, and practice-oriented conclusions are formulated.

Keywords: preschool education, inclusive education, international standards, equal opportunities, universal design, individual education plan, pedagogical practice.

Maktabgacha ta'lim tizimida inklyuziv ta'lim masalasi hozirgi pedagogik tadqiqotlarning eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan erta yosh davrida rivojlanishning fiziologik, psixologik va ijtimoiy omillari bir-biriga eng kuchli ta'sir ko'rsatadi hamda keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatning poydevori qo'yiladi. Inklyuziv yondashuvni faqat alohida ehtiyojli bolalarni guruhga qo'shish sifatida tushunish metodik jihatdan tor yondashuv bo'lib, u muammoni tizimli hal etishga olib kelmaydi. Xalqaro me'yorlarda inklyuziya ta'lim tizimining o'zi turli xil ehtiyojlar, qobiliyatlar va rivojlanish sur'atlariga moslashadigan qilib qayta tashkil etilishi, ya'ni muhit, o'quv dasturi, baholash, kadrlar tayyorlash va ota-ona bilan hamkorlikning yagona mexanizmi sifatida talqin etiladi. Shu ma'noda maktabgacha ta'limda

inklyuziya bolaning huquqi, pedagogik sifat ko'rsatkichi va ijtimoiy adolat tamoyillarining amaliy ifodasi sifatida ko'riladi [1].

Xalqaro me'yoriy maydonda inklyuziv ta'limning asosiy mazmuni bolalarning kamsitilmaslik huquqi, ta'limga kirish imkoniyati va ta'lim jarayonida mazmunli ishtirok etish kafolatlari bilan belgilanadi. UNESCOning inklyuziyaga doir konseptual hujjatlarida "kirish", "ishtirok" va "natija" uchligi inklyuzivlikni baholashning mezonlari sifatida ilgari suriladi, bu esa maktabgacha ta'lim tashkilotida faqat qabul kvotasi yoki tibbiy xulosalarga tayanib ish yuritish yetarli emasligini anglatadi [4].

BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi doirasida esa ta'lim "oqilona moslashtirish" va "universal dizayn" kabi yondashuvlar bilan uyg'unlashgan holda, bolaga moslashuvchi tizim sifatida talqin etiladi [5]. Shundan kelib chiqib, O'zbekiston sharoitida inklyuziv ta'limni qonuniy asosda joriy etish bilan birga, ta'lim jarayonini to'g'ri tashkil etish, guruhda har bir bolaga mos yondashish, alohida reja tuzish, bolalarni muntazam kuzatib borish va baholashni yo'lga qo'yish zarur.

Ilg'or amaliyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, inklyuziv maktabgacha ta'limni samarali yo'lga qo'ygan tizimlarda "tibbiy model"dan "ijtimoiy va pedagogik model"ga o'tish bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Tibbiy yondashuvda bola muammo sifatida qaraladi va muammoni hal qilish uchun asosan davolash hamda tuzatish choralari qo'llaniladi; pedagogik modelda esa muhit, dastur va muloqot tizimi moslashtiriladi.

Rossiya pedagogik manbalarida inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish uchun mutaxassislarining malakasi, pedagog va psixologlar hamkorligi, ota-onalar bilan yaqin hamkorlik hamda zarur sharoit va vositalar bilan ta'minlash muhim omillar sifatida ko'rsatiladi [6]. Biroq ushbu shartlar maktabgacha bosqichda o'ziga xos mazmun kasb etadi: bolalar faoliyati o'yin va muloqot orqali tashkil etilgani uchun moslashtirish ham aynan o'yin muhitining dizayni, kommunikativ vaziyatlarning boshqaruvi va kundalik rejimning moslashuvchanligi orqali ko'proq natija beradi.

Inklyuziv ta'limning asosiy elementlaridan biri bo'lgan universal dizayn tamoyillari maktabgacha ta'limda o'quv materiallari, muhit va mashg'ulotlarni rejalashtirishda qo'llanishi kerak. Xalqaro tajribada universal dizayn faqat binolarning qulayligi bilan cheklanmay, balki ma'lumotlarni turli shaklda berish, topshiriqlarni turli darajada tuzish, javob berish usullarini xilma-xil qilish hamda bolalarni rag'batlantirish yo'llarini ko'paytirishni ham o'z ichiga oladi [7]. Masalan, bir xil mavzuni o'rganishda ayrim bolalar predmetlar bilan amaliy manipulyatsiya orqali, boshqalari rasm va piktogrammalar orqali, yana boshqalari esa hikoya va sahnalashtirish orqali o'zlashtirishi mumkin. Shuning uchun pedagogning vazifasi "bir xil natija"ni emas, "bir xil ta'limiy maqsad"ni turlicha yo'l bilan egallash imkonini yaratishdan iborat bo'ladi. Bu yondashuv alohida ehtiyojli bolalarni "alohida" mashg'ulotlarga ajratish ehtiyojini kamaytiradi, guruhdagi ijtimoiy aloqalarni tabiiylashtiradi va stigmalashuv xavfini pasaytiradi, ya'ni bolani "muammoli", "nogiron", "boshqacha" deb belgilab qo'yishning oldini oladi. Shu bilan birga, inklyuziv muhitni yaratishda individual ta'lim

rejasining pedagogik va boshqaruviy ahamiyati katta. Individual ta'lim rejasi maktabgacha bosqichda maktabdagidek fanlar kesimida emas, balki rivojlanish sohalari, kundalik funksional ko'nikmalar, muloqot va o'yin kompetensiyalari kesimida tuzilishi maqsadga muvofiq. Individual ta'lim rejasining ilmiy asoslanganligi faqat diagnostik xulosaga emas, balki pedagogik kuzatuv, ota-onaning ma'lumotlari va mutaxassislar tavsiyasining integratsiyasiga tayanishi kerak. Bunda baholashning formatif tabiati muhim.

Formatif baholash - bu bolaning har kuni qanday o'rganayotganini, nimada qiynalayotganini, nimada yaxshi ekanini doimiy kuzatib boorish bo'lib, boladagi kichik siljishlar ham qayd etishdir, bu keyingi pedagogik qarorlar uchun dalil bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston pedagogik tadqiqotlarida inklyuziv ta'limni samarali boshqarish uchun metodik xizmat, pedagoglarning reflektiv kompetensiyasi va ota-ona bilan hamkorlikning madaniy modeli zarurligi ko'rsatiladi [7].

Ilg'or pedagogik amaliyotlar orasida birgalikda o'qitish va hamkorlikda qo'llab-quvvatlash modeli alohida e'tiborga loyiq. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bu model tarbiyachi, yordamchi tarbiyachi, psixolog, logoped va defektologning rol va javobgarliklarini aniq taqsimlagan holda, yagona rivojlantiruvchi muhitda hamkorlikda ishlashini nazarda tutadi. Asosiy xavf shundan iboratki, mutaxassislar faoliyati "parchalanib", bola turli xonalarga ko'chib yuradigan "kabinet tizimi"ga aylanib qolishi mumkin; bu esa inklyuziyaning mohiyatiga zid. Shuning uchun lg'or tajribada mutaxassislar bolalarga yordamni alohida ajratmasdan, guruh ichida, oddiy vaziyatlarda, sharoitga moslashtirib va muloqotni qo'llab-quvvatlash orqali amalga oshiradi. Bunday yondashuv bolada o'rgangan bilim va malakalarini boshqa vaziyatlarda ham qo'llay olishini kuchaytiradi, chunki u real o'yin va kundalik vaziyatlarda mustahkamlanadi.

Inklyuziv ta'limning sifatini oshirishda oilaning ishtiroki va ta'lim muassasasi bilan hamkorligi muhim ilmiy masala sifatida qaraladi. Xalqaro tadqiqotlarda oila bilan sheriklik modeli bolaga qo'yilgan maqsadlarning realistikligi, uy va bog'cha muhitidagi talablarning uyg'unligi hamda boladagi ijobiy xulq-atvorni qo'llab-quvvatlashda hal qiluvchi omil ekani ta'kidlanadi [7].

O'zbekiston sharoitida esa ota-onalarning inklyuziya haqidagi tasavvurlari turlicha bo'lib, ba'zan jamiyatdagi eskicha firklash sababli maktabgacha ta'lim tashkiloti bilan hamkorlik qilishda ishonchsizlik yoki ichki to'siqlar paydo bo'ladi. Shuning uchun pedagoglar ota-onalar bilan ishlashning aniq tartiblarini ishlab chiqishi, doimiy suhbatlar o'tkazishi, uy sharoitini hisobga olishi hamda tavsiyalarni milliy va madaniy xususiyatlarga mos tarzda yetkazishi zarur. Bu jarayonda ota-onani ayblash yoki faqat kamchiliklarni izlashdan ko'ra, bolaning kuchli jihatlarini aniqlab, aynan shu imkoniyatlarga tayangan holda uning rivojlanish yo'lini birgalikda belgilash yanada samarali natija beradi.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha ta'limda inklyuziv ta'limning xalqaro me'yorlari inklyuziyani faqat alohida ehtiyojga ega bolalarni ta'lim muassasasiga qabul qilish bilan cheklamaydi, balki ta'lim tizimini har bir bola uchun qulay, moslashuvchan va adolatli tarzda tashkil etishni talab etadi. Ilg'or pedagogik

tajribalar universal dizayn, individual yondashuv, guruh ichida qo‘llab-quvvatlash hamda oila bilan yaqin hamkorlik uyg‘unlashgan holda qo‘llanilganda barqaror va samarali natijalarni ta‘minlaydi.

O‘zbekiston sharoitida inklyuziv muhitni baholash mezonlarini joriy etish, pedagoglarning kasbiy malakasini doimiy tahlil va amaliy tajriba asosida rivojlantirish, shuningdek, mutaxassislar hamkorligini alohida xonalar doirasidan chiqarib, bevosita guruh jarayoniga yo‘naltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, inklyuziv ta‘limni rivojlantirishda ilmiy asoslangan yondashuv, tizimli monitoring va ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish ustuvor vazifa sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur yo‘nalishlar izchil amalga oshirilganda, maktabgacha ta‘limda inklyuziv muhitni mustahkamlash va har bir bolaning to‘laonli rivojlanishini ta‘minlash imkoniyati yanada kengayadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. O‘zbekiston Respublikasi. **“Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi Qonun.** Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. **Alohida ta‘lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalar uchun inklyuziv ta‘limni tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida qaror.** Toshkent, 2021.
3. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta‘lim vazirligi. **Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida inklyuziv ta‘limni joriy etish bo‘yicha metodik tavsiyalar.** Toshkent, 2022.
4. UNESCO. Guidelines for Inclusion: Ensuring Access to Education for All. Paris: UNESCO, 2005. 104 p.
5. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York: United Nations, 2006. 34 p.
6. Алехина С. В. Инклюзивное образование: результаты, опыт и перспективы развития: монография. Москва: МГППУ, 2015. 176 с.
7. Florian L. The SAGE Handbook of Special Education. London: SAGE Publications, 2014. 640 p.
8. Yuldashev J. G. Maktabgacha ta‘lim metodikasi va innovatsion yondashuvlar: o‘quv qo‘llanma. Toshkent: O‘qituvchi, 2020. 240 b.
9. Karimova V. M. **Ijtimoiy pedagogika va inklyuziv muhitni shakllantirish masalalari.** Toshkent: Fan, 2017. 198 b.